

**QISHLOQ XO'JALIGI ISHLAB CHIQARISH SAMARADORLIGINI
OSHRISHDA DAVLAT ISHTIROKINI KAMAYTIRISH VA
INVESTITSIYAVIY JOZIBADORLIKNI OSHIRISH YO'LLARI.**

Toshkent amaliy fanlar universiteti

“Tarmoqlar iqtisodiyoti va buxgalteriyasi” kafedrası

Ustoz: katta o'qituvchi

Mirsalixova Nilufar Alautdinovna

nilufarmirsalixova@gmail.com

<tel:901861301>, 901191301

Shogird: Misratqulov Johongir Asrorqul o'g'li

905445001

Annotatsiya:

Barcha sohalar kabi qishloq xo'jaligining ham iqtisodiyotni rivojlanishida yuqori o'rinda turadi. Eksport salohiyatini oshirishda qishloq xo'jaligining muhim o'rninni qo'shib turibdi. Qishloq xo'jaligi xozirgi kunning dolzarb sohalaridan biridir.

Kalit so'zlar: Fermer, agrobiznes, ekotizim, irrigatsiya, agroekologik, samaradorlik, modernizatsiyalash, diversifikatsiyalash, mexanizm.

Kirish

Mavzuning dolzarbligi. O'zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo'jaligining ulushi katta bo'lib, u YAIMning taxminan 28-30% ini tashkil etadi. Shu bilan birga, global iqlim o'zgarishi, suv resurslarining cheklanganligi, texnologik qoloqlik va ishlab chiqarish usullarining samarasizligi tufayli qishloq xo'jaligi mahsulotlarining hosildorligi barqaror emas. Samaradorlikni oshirish orqali oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, eksport imkoniyatlarini kengaytirish va qishloq joylarining turmush darajasini oshirish mumkin. Shuning uchun bu mavzu dolzarb hisoblanadi. Yurtimizda qishloq xo'jaligining rivoji, uni diversifikatsiyalash

bugungi kundagi oldimizda turgan dolzarb vazifalardandir. Zero, o‘zaro mahsulot yetkazib berishda “yashil yo‘laklar”ni yanada keng joriy etish qishloq xo‘jaligidagi samarali hamkorlikka yordam beradi. Shuningdek, agrosanoat majmuasi bo‘yicha kengash va MDHning boshqa tuzilmalarining qishloq xo‘jaligi sohasidagi faoliyatini faollashtirish zarur bo‘ladi. So‘nggi yillar aynan qishloq xo‘jaligida sinovli davrlarni boshdan kechirayotganiga qaramay, aholini asosiy turdagi qishloq xo‘jaligi mahsulotlari bilan uzluksiz ta‘minlashga erishilib kelinmoqda.

Qishloq xo‘jaligi-O‘zbekiston iqtisodiyotining asosiy tarmoqlaridan biri bo‘lib, yaqin yillarda agrosanoat integratsiyasi, eksport potentsialini oshirish va mahsuldorlikni takomillashtirish yo‘nalishida keng islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq, resurslardan nosamarali foydalanish, qishloq xo‘jaligi texnikasining eskirganligi, sug‘orish muammolari tufayli ishlab chiqarish samaradorligi talab qilinadigan darajada emas. Ushbu diplom ishida zamonaviy agrotexnologiyalar, boshqaruv usullari va iqtisodiy mexanizmlar orqali qishloq xo‘jaligida samaradorlikni oshirishning ilmiy-asosiy yo‘llari tadqiq qilinadi.

Qishloq xo‘jaligining asosiy masalasi bu-qishloq xo‘jaligida ishlab chiqarishning barqarorligini ta‘minlash va iqtisodiy samaradorligini oshirib borish asosida mamlakat aholisining oziq-ovqatga, sanoatning esa xom-ashyoga bo‘lgan ehtiyojini qondirishdir. Bugungi kunda aholi jon boshiga to‘g‘ri keladigan oziq-ovqat mahsulotlarining yillik iste‘moli 47,3 foizini tashkil qilmoqda. Oziq-ovqat mahsulotlari importi yildan yilga kamayib, uning eksport hajmi sezilarli darajada ortib bormoqda.

Bitiruv ishinining maqsadi va vazifalari. Maqsadi: O‘zbekiston qishloq xo‘jaligida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish uchun istiqbolli yo‘nalishlarni aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish. Ishlab chiqarish samaradorligini oshirish orqali O‘zbekiston qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirish, resurslardan foydalanishni optimallashtirish va eksport salohiyatini kuchaytirish asosiy maqsaddir. Bunday yondashuv mahalliy bozor uchun barqaror oziq-ovqat

ta'minotini kafolatlaydi, aholining ish bilan ta'minlanishiga yordam beradi va qishloq iqtisodiyotini diversifikatsiya qilish imkonini yaratadi. Zamonaviy agrotexnologiyalar, aniq qishloq xo'jaligi, suvni tejovchi irrigatsiya tizimlari va organik dehqonchilik usullarini joriy etish orqali tabiiy resurslar isrofini kamaytirish, hosildorlikni oshirish va atrof-muhitni muhofaza qilish mumkin.

Vazifalar:

-Qishloq xo'jaligining hozirgi holati va muammolarini tahlil qilish;

-Samaradorlikni oshiruvchi texnologiyalar (aniq qishloq xo'jaligi, suv tejovchi irrigatsiya) va ularni joriy etish imkoniyatlarini o'rganish;

-Xususiy va davlat investitsiyalarining samaradorligini baholash;

Qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilariga qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlarini taklif qilish. Shuningdek, fermerlar va agrosanoat korxonalarini raqamlashtirish, sun'iy intellekt va ma'lumotlar tahlili asosida qaror qabul qilishni joriy etish samaradorlikni yanada oshiradi. Davlat va xususiy sektor hamkorligini mustahkamlash, qishloq xo'jaligi subsidiyalarini maqsadli taqsimlash, kadrlar malakasini oshirish bo'yicha dasturlarni ishlab chiqish ham muhim vazifalardan hisoblanadi. Natijada, O'zbekiston qishloq xo'jaligi global bozorda raqobatbardosh bo'lishi, aholining turmush darajasi oshishi va qishloq joylarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga xissa qo'shishi mumkin.

O'zbekiston qishloq xo'jaligida davlatning haddan tashqari aralashuvi (subsidiyalar, majburiy yetishtirish normalari, narxlarni markaziy belgilash) samaradorlikning pastligi va innovatsiyalarning sekin rivojlanishiga olib kelmoqda. Samaradorlikni oshirish uchun quyidagi islohotlar zarur:

Fermerlar uchun resurslar yetkazib berish hamda mahsulotlar ishlab chiqarish va sotishda davlatning bevosita ishtirok etishi sohaga xususiy investitsiyalar jalb qilinishini cheklab qo'ymoqda.

Fermerlar uchun resurslar yetkazib berish hamda mahsulotlar ishlab chiqarish va sotishda davlatning bevosita ishtirok etishi sohaga xususiy investitsiyalar jalb qilinishini cheklab qo'ymoqda.

Agrobiznes subyektlariga maslahat xizmatlari ko'rsatish tizimining rivojlanmaganligi, biznesni boshqarish ko'nikmalarining yetishmasligi, agrosanoat majmui va bank sohalarida kadrlar salohiyatining cheklanganligi xalqaro moliya institutlari kredit mablag'larini samarali o'zlashtirilishini cheklamoqda.

Shuningdek, investitsiyalarni boshqarish samaradorligini baholashning mustaqil monitoringi hamda baholash strukturasi, tizimi va mexanizmlari mavjud emas.

Qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilari tomonidan maqbul qishloq xo'jaligi va ekologik amaliyot (GAEP), maqbul ishlab chiqarish amaliyoti (GMP) va boshqa standartlarga rioya etilishini rag'batlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish lozim.

Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tarmog'ini modernizatsiyalash, diversifikatsiyalash va barqaror rivojlanishi uchun xususiy investitsiyalarni jalb etishga ko'maklashuvchi samarali tizimni yaratish mazkur ustuvor yo'nalishning asosiy maqsadi bo'lib hisoblanadi.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilanadi:

-ichki bozorda narxlar barqarorligini ta'minlashga qaratilgan boshqoli don intervensiyasini amalga oshirish uchun kerakli bo'lgan hajmdan tashqari davlat xaridlaridan to'liq voz kechish;

-qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarini davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish, shu jumladan, strategik ahamiyatga ega bo'lgan ayrim qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishga ajratilgan tijorat kreditlarining foiz stavkalarini subsidiyalash;

-qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat tarmog'ining strategik yo'nalishlari va ehtiyojlariga mos kreditlash va sug'urtalash mexanizmini takomillashtirish;

Prognozlarga ko'ra, kelgusi 30 yil mobaynida sug'oriladigan yer maydonlari yana 20-25 foizga qisqarishi mumkin.

Yerdan foydalanish huquqining yetarli darajada kafolatlanmaganligi xo'jaliklarni boshqarish samaradorligini oshirishga to'sqinlik qilmoqda va investitsiyalarni jalb qilishni cheklamoqda.

Mavjud irrigatsiya infratuzilmasi, nasos stansiyalarining katta qismi 30-40 yildan ortiq foydalanilmoqda va rekonstruksiya yoki kapital ta'mirga muhtoj.

Hozirgi vaqtda sug'oriladigan yerlarning faqatgina 1,7 foizida tomchilatib sug'orish joriy etilgan.

Dehqonchilikning irrigatsiyaga yuqori darajada bog'liqligi sababli an'anaviy sug'orish uslublarini qo'llashning davom etayotganligi hamda iqlim o'zgarishi natijasida qurg'oqchilikning keskin kuchayishi bilan vaziyat yanada murakkablashishi mumkin.

Jahon resurslari institutining prognoziga ko'ra, 2040-yilga borib O'zbekiston suv tanqisligi eng yuqori bo'lgan 33 ta mamlakatning biriga aylanadi. Hosildorlikning kamayishi oziq-ovqat xavfsizligi va to'lov balansi uchun jiddiy salbiy oqibatlarni keltirib chiqaradi, bu esa suv resurslarini barqaror boshqarish va qishloq xo'jaligi ekinlarini yetishtirishda resurstejamkor texnologiyalarni qo'llash zaruratini yuzaga keltiradi.

Qishloq xo'jaligi ehtiyojlari uchun suv yetkazib berish xarajatlarini qoplash mexanizmining mavjud emasligi suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy qilishga to'sqinlik qilmoqda.

Yevropa Ittifoqi Parlamentining suv bo'yicha direktivasiga (2000/60/YEYI) mos yangi zamonaviy suv qonunchiligining joriy qilinishi, kelgusida suv siyosatini tartibga soladigan zarur normativ-huquqiy baza ishlab chiqilishini va suv resurslarini boshqarishning uyg'unlashgan uslublari joriy qilinishini ta'minlaydi.

Mamlakat tabiiy resurslarining asosiy tarkibiy qismlaridan biri oʻrmon fondi yerlari boʻlib, 11,1 mln gektarni yoki umumiy maydonning 25 foizini tashkil etadi. Oʻrmon bilan qoplangan maydonlar esa 3,2 mln gektarga (29 foiz) teng.

Soʻnggi yillarda Hukumat tomonidan oʻrmon resurslarini boshqarishga alohida eʼtibor qaratilmoqda. 2017-yilda Oʻrmon xoʻjaligi davlat qoʻmitasi tashkil etildi, oʻrmonlar maydonini 2,3 mln gektarga kengaytirish, 12 ta yangi oʻrmon xoʻjaliklarini tashkil etish va moddiy-texnik bazasini mustahkamlash boʻyicha qator chora-tadbirlar amalga oshirildi.

Shuningdek, Orol dengizining qurigan sathida oʻrmonlar barpo qilish, himoya oʻrmonzorlar maydonlarini kengaytirish, qishloq xoʻjaligi yerlarida shamoldan himoyalovchi yashil yoʻlaklarni koʻpaytirish, mukammal monitoring tizimini yaratish va ekologik taʼlim dasturlarini takomillashtirish ishlari olib borildi.

Shu bilan birga, tabiiy resurslardan nooqilona foydalanish natijasida atrof-muhit va iqlim uchun yuzaga keladigan salbiy oqibatlarni kamaytirishga qaratilgan qishloq xoʻjaligi va qishloq hududlarining barqaror rivojlanishi uchun tabiiy resurslarni samarali boshqarish asosiy ustuvor yoʻnalish boʻlib hisoblanadi.

Mamlakatda minimal agroekologik standartlar mavjud boʻlsada, ularning asosiy qismi eski texnologiyalarga asoslangan. Qishloq xoʻjaligi amaliyotlarini ishlab chiqishda ekologik omillar hisobga olinmaydi.

Agroekologik amaliyotlarni yaxshilash va tabiiy resurslarni muhofaza qilish standartlari va mexanizmlarini ishlab chiqishda ekologik omillarga integratsiya qilish talab etiladi.

Qishloq xoʻjaligini barqaror rivojlantirishda tabiiy resurslardan oqilona va samarali foydalanishni taʼminlash hamda atrof-muhitni muhofaza qilish mazkur ustuvor yoʻnalishning asosiy maqsadi boʻlib hisoblanadi.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilanadi:

maqbul qishloq xoʻjaligi va ekologik amaliyotni (GAEP) ishlab chiqish va joriy etish;

qishloq xo'jaligi mahsulotlarini ishlab chiqaruvchilarga mo'ljallangan maqbul qishloq xo'jaligi va ekologik amaliyot (GAEP) tamoyillariga rioya etish bo'yicha yo'riqnoma ishlab chiqish;

qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilariga maqbul qishloq xo'jaligi va ekologik amaliyoti (GAEP), shuningdek, agrar tadbirkorlikka maqbul ishlab chiqarish amaliyoti (GMP) hamda boshqa sifat standartlarini joriy etishga ko'maklashish choralarini ko'rish;

qishloq xo'jaligida ekologiya va iqlim uchun xavfsiz amaliyotni targ'ib qilish;

O'zbekiston Respublikasi Yer kodeksiga yerdan foydalanish huquqini himoya qilish mexanizmini takomillashtirish va meros qilib qoldiriladigan umrbod egalik qilish huquqini saqlab qolgan holda dehqon xo'jaliklari yerlarini vaqtincha foydalanish uchun berish tartibini joriy etish hamda belgilangan tartibda yer uchastkalariga bo'lgan huquqlar bekor qilinganda tutash hududdagi yerdan foydalanuvchilar tomonidan dastlabki rad etish huquqini nazarda tutuvchi o'zgartirish va qo'shimchalarni kiritish;

2030-yilga qadar bir gektar maydonni sug'orish uchun ishlatiladigan suv sarfini 20 foizga kamaytirish;

mahalliy suv tejovchi texnologiyalarni ishlab chiqaruvchilar va xaridorlarni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish;

o'rmon resurslarini boshqarish sohasida kadrlar tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini takomillashtirish;

iqlim o'zgarishi ta'sirini oldini olish bo'yicha harakatlar milliy rejasini qabul qilish;

tuproqni tahlil qilishning mobil laboratoriyalarini xarid qilish orqali tuproq-iqlim sharoitlaridan kelib chiqqan holda o'g'itdan foydalanishning samarali amaliyotini joriy etib, tuproq unumdorligini saqlash va oshirish;

qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarni hisobga olishning kadastr tizimini takomillashtirish hamda yerdan foydalanish va mulk huquqlarining hisobini

yuritish uchun ko‘chmas mulkka egalik huquqini hisobga olish tizimi bilan yagona axborot tizimini birlashtirish;

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlarning kadastr bahosini aniqlash tizimini qayta ko‘rib chiqish;

suv resurslarini boshqarish tizimini takomillashtirish;

smart texnologiyalaridan (mini o‘lchov stansiyalari va “aqlli tayoqcha”) foydalangan holda qishloq xo‘jaligida suv bilan ta‘minlash xarajatlarini qoplash tartibini ishlab chiqish;

o‘rmon resurslarini boshqarish tizimini takomillashtirish;

o‘rmon resurslarini baholash va uning monitoringini yuritishning zamonaviy usullarini joriy etish;

bozor bahosida o‘rmon resurslarining hisobini yuritishni ta‘minlovchi mezonlar va ko‘rsatkichlar tizimini ishlab chiqish;

biologik xavfsizlikni ta‘minlash, qishloq xo‘jaligida tabiiy resurslar, pestitsidlar va kimyoviy vositalardan foydalanishni nazorat qilish borasida institutsional salohiyatni mustahkamlash;

ekotizim va biotoplarning holatiga qishloq xo‘jaligi ishlab chiqarishining ta‘sirini monitoring qilish uchun Maqbul qishloq xo‘jalik va ekologik amaliyot (GAEP) asosida minimal ekologik standartlar va talablarni ishlab chiqish;

qishloq xo‘jaligiga mo‘ljallangan yerlarning kadastr tizimini rivojlantirish, yer resurslarini boshqarish sohasidagi muassasalarning imkoniyatlari va infratuzilmasini modernizatsiya qilish;

yer va suv resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish hamda qishloq xo‘jaligiga xususiy investitsiyalarni jalb etish maqsadida sug‘orish sohasida davlat-xususiy sheriklik loyihalarini ishlab chiqish va tajriba sinov tariqasida joriy etish.

V. Davlat boshqaruvining zamonaviy tizimlarini rivojlantirish

Agrosanoat majmuidagi davlat organlarining funksiyalari asosan ishlab chiqarish jarayonlarini boshqarishga yo'naltirilgan va ularning ayrimlari xususiy sektorga o'tkazilishi mumkin.

Meva-sabzavotchilik va chorvachilik sohalarida sezilarli o'sish kuzatilishiga qaramasdan, xizmat ko'rsatish infratuzilmasi, moddiy resurslar ta'minoti hamda ilmiy-tadqiqot va ta'lim muassasalarining aksariyat qismi paxta xom-ashyosi va boshqaliq don yetishtirishga mo'ljallangan.

Xalqaro standart va talablarga javob beradigan zamonaviy va sifatli xizmat ko'rsatish infratuzilmasining yetishmasligi sohadagi muammolarni yanada murakkablashtirmoqda. Bu birinchi navbatda oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi, veterinariya va fitosanitariya bilan bog'liq davlat xizmatlariga taalluqlidir.

Yangi bozorlarga chiqish uchun ishlab chiqaruvchilar va qayta ishlovchilarga sertifikatsiyalash va maslahat xizmatlarini ko'rsatuvchi xususiy sektorni rivojlantirish zarur.

Bugungi kunda davlat korxonalari tomonidan ko'rsatilayotgan xizmatlar monopol ko'rinishga ega bo'lib, sohaga xususiy investitsiyalarni jalb qilish, resurslar bilan ta'minlash va marketing xizmatlarini ko'rsatishda raqobatni shakllantirishga salbiy ta'sir qilmoqda.

Agrar bozorning ehtiyojlarini qondira oladigan tizimlar, xizmatlar va muvofiqlashtirish mexanizmlarini yaratish orqali mavjud institutsional tuzilmani qayta ko'rib chiqish mazkur ustuvor yo'nalishning asosiy maqsadi bo'lib hisoblanadi.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilanadi:

qishloq xo'jaligi vazirligini funksional baholash (Management Functional Assessment Model — MFAM) va uning natijalari bo'yicha yangi vakolat va faoliyat yo'nalishlarini belgilash maqsadida vazirlikning tuzilmasi va bo'linmalari faoliyatini qayta ko'rib chiqish;

Strategiyani amalga oshirishga mas'ul tashkilotlar faoliyatini muvofiqlashtirish maqsadida qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sohasida davlat boshqaruvi tizimini isloh qilish;

tarmoq vazirlik va idoralar faoliyatining samaradorligini baholash orqali rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqish hamda boshqaruv xodimlarning strategik va loyiha boshqaruvidagi salohiyatini oshirish;

tarmoqda qo'shimcha xizmatlarni ko'rsatish maqsadida davlat-xususiy sheriklik modelini rivojlantirish;

sohaning manfaatdor tomonlari (davlat, xususiy va jamoat tashkilotlaridan iborat) forumini tashkil etish;

qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat sohasini rivojlantirish bo'yicha Hukumat va hamkorlar (sohani qo'llab-quvvatlashga jalb etilgan barcha donorlar va xalqaro moliya institutlari) forumini tashkil etish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev. "Qishloq xo'jaligini isloh qilish va rivojlantirish strategiyasi to'g'risida"gi farmoni, PF–5853-son, 2019-yil 23-oktabr.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev. "Agrosanoat majmuasini rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori, PQ–4709-son, 2020-yil 23-aprel.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev. "Fermer, dehqon va tomorqa yer egalari huquqlarini himoya qilish tizimini takomillashtirish to'g'risida"gi farmoni, PF–6108-son, 2020-yil 9-oktabr.

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev. "Yer resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi qarori, PQ–4198-son, 2019-yil 21-fevral.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev. "Qishloq xo‘jaligida raqamli texnologiyalarni joriy etish to‘g‘risida"gi qarori, PQ–4760-son, 2020-yil 4-iyun.

6. Karimov A. Qishloq xo‘jaligini modernizatsiyalash va raqamlashtirish yo‘llari. Toshkent: O‘zbekiston, 2022.

Internet saytlari.

1. O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi <https://www.agro.uz> Rasmiy yangiliklar, loyihalar, strategiyalar va fermerlarga ko‘maklashish bo‘yicha ma’lumotlar.

2. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi <https://www.stat.uz> Qishloq xo‘jaligiga oid statistik ma’lumotlar, yillik to‘plamlar.